

Berättelser

Förr och nu i Närkes Kil

Nr 4



Kils hembygdsförening

2008

Från redaktionen

Här är nummer 4. Liksom de tidigare Berättelser Förre och nu i Närkes Kil så har denna tillkommit genom många bidrag. Vi träffas som regel höst, vinter och vår. På träffarna delar vi med oss av egna upplevelser och av sådant som andra i muntlig tradition fört vidare till oss.

Det höll på att inte bli någon skrift i år. Tiden hade bara runnit iväg. Så samlades vi ett gäng och tyckte att det kändes sorgligt att bryta vår lilla tradition. Vi bestämde att vi hjälps åt och ägnade en lördag i november åt att plita ihop, läsa korrektur, scanna fotografier med mera. Hembygdsföreningen bjöd på smörgåstårter och ordförande Kjell ryckte in i slutarbetet. På så sätt fick vi ihop den skrift du nu håller i handen.

Vi får följa händelser i byn Frötorp genom tiderna. I Frötorp ligger också **Lilla gården** som vi har fått möjlighet att utveckla till hembygdsgård. Vi berättar om prosten Wahlfisk och mycket annat.

Kerstin Möller

Tfn: 019-282065, (kjell.moller@brunnstorp.se)

Tryckt på Örebro universitet i Örebro 2008

Innehållsförteckning

Från redaktionen	1
Innehållsförteckning.....	2
Frötorp	3
Frötorp vid Laga skifte 1853	3
Frötorp från 1930-talet till nutid	5
Kvarn och fördämningar	7
Minnen från min barndom.....	8
Gamla torp, fornminnen med mera	17
Krigsåren 1939 – 1945	23
Johan Wahlfisk kyrkoherde i Kil 1883-1921	28
Tornet på Kils kyrka.....	31
Södra kyrkogården	32
Kuska-Janne.....	34
Dikt av okänd författare	37
Adolfssons smedja i Norrbacka	37
Edvin berättar om skidåkning	38
Kils Hembygdsförening 2008.....	41

Frötorp

År 1786 bestod Frötorp av 51 tunnland varav 40 tunnland var odlad jord och resten skog. De tre äldsta gårdarna i Frötorp kallas här nedan för A, B och C. Vi följer deras öden fram till nutid med data som Gunnar Forsman forskat fram.

Nils Bengtsson ägde A. Han var nämndeman. Gården var på $\frac{1}{4}$ mantal.

Gården B ägdes av Jan Jansson och var $\frac{3}{8}$ mantal.

Ägare till C var Lars Albrektsson. Denna gård var också på $\frac{3}{8}$ mantal.

Frötorp vid Laga skifte 1853

Vid laga skifte beslöts att husen B och C skulle flyttas inom fyra år. Kostnaden för laga skiftet var 192,09 daler.

A ($\frac{1}{4}$) ägdes vid denna tid av Lars Larsson och arealen bestod av 53,19 tunnland. Det var 19,28 tunnland åker, 8, 4 slätter och 25 tunnland skog.

B (3/8) ägdes av Carl Gustav Larsson. Gården bestod av 70 tunnland varav åker var 20,11 tunnland, 17,10 slåtter och 33 tunnland skog. Alla hus skulle flyttas 700 alnar nordväst.

C (3/8) ägdes av Anders Anderssons arvingar. Boningshuset flyttades inte utan står fortfarande kvar. Åhus flyttades 200 alnar norrut till deras nya skifte. De hade även fähus och loge med ladugolv som flyttades. Kostnaden beräknades till 79,24 daler.

Flyttning av husen B vid Laga skifte.

Stuga 23 x 11 alnar och 16,3/4 alnar hög. Under takfoten var ett lofttak. Huset till en del brädfodrad i försvarligt skick. Huset bestod av kök och 2 kamrar. Mur och rökgång samt vindar ovan och ett gavelrum med eldstad. Tak av näver och torv. **Bod**, portskjul och stall 18 1/4 lång 8 bred och 5,34 hög. **Kohus** 14 lång, 10 1/2 bred och 5,1/4 hög. Tak av näver och torv. **Redskapshus** 6,3/4 lång , 12,1/2 bred och 5,1/2 hög. Halmtak. **Bryggshus** 14,1/4 lång, 9 bred och 3 hög. Tak av näver och torv. **Vagnshus** 12, 1/4 lång och bred och 4 hög. Tak av näver och torv. **Får och svinhus** 9 1/2 långt, 6 bred och 4 hög. Tak av näver och torv.

Beräknad kostnad 322,24 daler.

Frötorp från 1930-talet till nutid

A (1/2) Ernst Persson. Ägs numera av Frötorp lantbruk AB. A 1/11 avstyckades från A troligen 1990. Mangårdsbyggnaden byggdes 1926-1930 av Karl Johan Larsson. Numera äger och bor Bo och Inger Sundström där.

B har sedan laga skiftet styckats upp på fem olika gårdar.

B 1/6 Axel Carlsson. Astrid och Lennart Sundström. Jorden är 1/12 och tillhör numera Frötorp lantbruk AB. Husen är gamla. Detta ställe kallas numera Lilla gården.



B 1/7 Ägare Ernst Persson. Det tillhör numera Frötorp lantbruk AB.

B 1/8 Karl Lundberg (Zettermark). Gården köptes 1923 av Per Janssons sterbhus av Karl Lundberg. Sture Johansson köpte det 1945. Sen Birger Zettermark och därefter Mari och Leif Hedlund.

B 1/12 Tillhör numera Frötorp lantbruk AB

Gården C styckades upp i flera gårdar.

C den ursprungliga gården. Huvudbyggnaden är byns äldsta hus och är troligen från början av 1800-talet. Frötorp lantbruk AB är ägare av gården. Nu bor Lisbeth och Anders Lövgren där. Erik Andersson var en tidigare ägare. C tillhör numera Frötorp lantbruk AB. Lennart och Astrid Sundström byggde sig ett hus på gården 1956.

C 1/5 Avstyckningen skedde troligen 1862. Ernst och Ellen Forsman ägde det 1912-1960. Gunnar och Maj-Britt Forsman ägde det 1961-1987. Per Forsman övertog det 1988. Numera bor Katarina Huss och Niklas Tjernberg där.

C 1/9 Ernst Forsman och senare Per Forsman.

C 1/10 avstyckat från $\frac{1}{4}$ 1934 Dagmar och Paul Andersson. Nu bor Åsa Johansson och Stefan Kristiansson där.

C 1/13 är avstyckat från 1/9 till Marianne och Dick Almqvist. Numera ägs det av Mari och Magnus Thuresson.

C 1/14 Gunnar och Maj-Britt Forsman byggde huset 1987. Det styckades av från C 1/9.



Kvarn och fördämningar

I Frötorp finns lämningar efter en vattenkvarn. Bäckens rinner genom en sänka i naturen (bäck dal). Anders Andersson (1856 – 1926) lät gräva ett dike, uppförde dammluckor så att vattnet kunde dämmas upp inför malningen. Det var två vattenmagasin och möjligen fanns även dammluckor vid den gamla stenbron.

Minnen från min barndom

Skrivet våren 1999 av Karin Persson född Forsman. De efterlevande har lämnat texten till hembygdsföreningen.

Skriver några anteckningar om hur det var i vår (dvs. syskonen Forsmans) barn- och ungdom.

Våra föräldrar Ernst och Ellen Forsman flyttade till Nyberget Frötorp och gifte sig i december 1912 och i oktober 1913 blev Elsa född, Karin 1918, Ingrid 1919, Elna 1923, Gunnar 1926 och Birgit föddes 1928.



Syskonen Forsman fotograferade på sommaren 1955. Från vänster, Birgit, Elsa, Elna, Gunnar, Karin och Ingrid.

Elsa fick som 15 åring polio och bestående men i ena benet och foten. Hon flyttade till moster Maria och Georg året därpå 1929 som piga. Hon blev kvar där till omkring 1948. Flyttade sedan till far och blev där till hans död. Då flyttade hon till Spannarboda och sen till Moster och blev där till deras död. Sen var hon hemsamarit i Eker och Örebro till hon blev sjuk 1973. Hon dog 1974 i cancer. Hon bildade ej familj. Hela sitt liv ägnade hon åt gamla.

Jag som skriver detta, Karin föddes 1918. Jag gifte mig med Ellert Persson, Broby. Dessförinnan tjänade jag "piga" först i Kil sedan i Örebro. Vi fick barnen Lennart född 1945, Bror 1949, Ingvar 1953 och Eva 1959. Vi har 10 barnbarn och 1 barnbarnsbarn.

Efter mig föddes Ingrid, Elna, Gunnar och sist Birgit. Stugan var bara 1 rum och kök. Far gjorde rum där uppe först sedan vi blev större ca 1936, men jag minns inte att vi tyckte det var trångt. Vi var mycket i skogen och lekte med kottar och dyl. och i bäcken hade vi mycket roligt. Det är så roligt att gå till bäcken i dalen än i dag och på våren är vitsipporna underbara.

Jag minns som det vore igår när far byggde ladugården som är nu. Den gamla stod vid skogen bakom stugan. Far hade två byggmästare till hjälp och

jag minns hur den ena bar Ingrid 2½ år jämt uppför backen och jag som då var 4 år fick gå. Vad jag var avundsjuk. Så bjöd vi dem på klarbär. De var väl inte mogna så de sa de var sura. Sen dess hade vi ett ordspråk "surt sa Ragnar" (Götberg).

Samma sommar hade vi stockholmsfrämmande, faster Hilda och Gunnar. Far hämta dem med häst och vagn vid hamnen. De hade åkt båt. Jag var med. Det var första gången jag såg Örebro och jag minns hur konstigt det var med så många och stora hus.

Samma år före jul ramla Ingrid och slog upp ett jack i pannan. Sen när vi hade julgransplundring slog hon upp det igen. Hon fick ett märke i pannan.

Vad vi minns dessa julgransplundringar, mest den hos morbror Karl, där fick vi så många julgranskar-rameller. Vi minns även hans bikupor ett 20-tal och hans konstiga hatt med bislöja och handskar när han hölls med bina. Han och far hade tidningen ihop och han kom om kvällarna och hämta den och de hade mycket att prata om.



När Elna skulle bli född var jag hos moster en tid, deras son hade dött 6 år gammal i brusten blind-

tarm. När de var hemma med mig igen ville de ta mig med hem till sig igen för gott, men då sa mamma "När jag har fått dem ska jag väl ha dem kvar".

Vi var alla födda i stugan Nyberget, Frötorp. Då fanns det barnmorska i Kil som far hämta med häst och vagn. När Gunnar blev född gick vi i skolan, vilken uppståndelse det blev, en pojke efter fyra



flickor. När Birgit blev född, en söndag, satt jag i ladugården och mjölka, då var jag 10½ år. Vad kan en 10-åring göra idag?

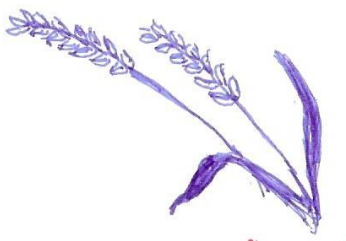
När Elna var liten 3-4 år sprang hon bredvid en vagn med järnhjul och ramlade så hon fick hjulet över armen. Det blev ingen skada. Då sa mamma att hennes skyddsängel var med och lyfte hjulet.

När Gunnar var liten 2-3 år hölls far och kupa potatisen med häst. Hans såg inte Gunnar som hade kommit och satt sig i fåran. När hästen (Lisett) kom dit där pojken satt stanna hon. När far mota på klev hon över med frambenen, men sen stod hon still, så far fick se Gunnar – nog var det väl en klok häst. Jag minns så väl när far köpte henne 1923? Vad hon gnäggade efter sin kamrat som hon hade förut.

Hon var från Blankhult, på vägen till moster. När vi åkte häst till moster vill hon jämt kröka in dit.

Vi 4 äldsta barn gick i småskolan vid ålderdomshemmet och hade en lärarinna, fröken Agnes, stor och rultig och sträng. Pojkarna fick smäll av linjalen på fingrarna. En dag var det så kallt att mamma tog en sjal om mitt huvud och en om midjan. Det var nog 3 km att gå. Det var inte tal om att vara hemma.

Efter småskolan gick vi fram till Kil det var 4 km. Ingen hade cyklar då. Elna var inte hemma en dag på 4 år från skolan. Vi var flera kamrater från Frötorp, vi tyckte aldrig det var besvärligt.



Tänk så barn var klädda då, en himmelsvid skillnad mot nu. Inga stövlar utan kängor som farbror Per gjorde. Inga långbyxor utan hemstickade långstrumpor med strumpeband fästade vid livstycken. Det hade både pojkar och flickor. Ingrid och jag hade kappor som mamma sytt om efter gammalt tyg. Då köpte moster tyg och fuskpälskrage till kap-

por åt oss, som en släkting till moster sydde – o vad vi tyckte vi blev fina.

Ingrid och jag var mycket hos moster på skoloven mest vinter. Vi gick i skolan 5 dagar i veckan och hade slöjd 3-4 timmar på lördagen. Det var roligt med slöjd. Så var det söndagsskola på söndagsförmiddagar i Vallby. Då var vi fina med vita kragar fästa på klänningar. På eftermiddagen, åtminstone sommartid gick vi till Vårhällaberget. Det var vårt söndagsnöje.

När vi gick i skolan hade nästan alla flickor långt hår, det skulle mamma kamma och fläta var morgon. Vad vi tjata att vi skulle klippa oss. När vi gick i 5-6 klass klippte vi oss, och när jag konfirmerade mig var det bara en flicka som hade långt hår.

När vi gick i skolan varade vinterlovet till mitten av februari. Från nyår till mitten av februari gick de som slutat 6:e klass i fortsättningsskola i två vintrar. När de började med 7 klasser vet jag ej men den 9 åriga skolan började 1963.'

Att det var fattigt, det tänkte vi inte på, förstod det ej förrän vi blev stora. Far köpte klänningstyg som mamma sydde, hon kom ju sällan ifrån sina barn, annars gick det visst någon buss. Åtminstone på sommaren åkte far häst och vagn till stan. Då fick Ingrid och jag följa med var sin gång. Vi stod på tor-

get och sålde ägg samt blåbär och lingon. Morbror Karl var med. Då bjöd de varandra var sin gång på kaffe på Lantmännen – tänk vilken lycka att få köpebröd och bakelse, jag ser dem än framför mig. Caféet hade en bonad på väggen: *Kaffetåren den bästa är av alla jordiska drycker, den värmer kroppen och stärker alltifrån hjässan och ned till hälen.*



Ja vi barn gick med mor till skogen och plocka bär och när vi var en 11-13 år så gick vi själva och mor satt hemma och rensa. Hon tordes ej gå i skogen för sitt ben. Hon hade ett stort bensår, usch vad det var hemskt. Hon hade benet lindat. Jag minns att Elsa var så duktig att plocka bär fast hon var 5 år yngre än jag, bara 8-9 år. Vi fick några öre/litern som vi plockade.

Tänk så arbetsamt mamma hade med 6 barn, ja Elsa flyttade till moster strax Birgit var född. Tänk inte vatten och slask, bära vatten uppför backen, källan låg vid ladugården. Far satte in handpump.

Vet ej när och senare slask och eldriven pump. Det var trägolv i stugorna på den tiden med trasmattor på. Ibland måste golven skuras med vatten, såpa och rotborste. Jag minns att mamma skurade på kvällen och vi låg i soffan och titta på. Korkmattan lades in i rummet till mammas 50 årsdag 1935.



Vi fick ligga 2 och 2 i bädden och madrasserna var stoppade med halm. Mamma läste alltid aftonbön med oss. - Gud som haver barnen kär, se till mig som liten är, trött jag är och slumra vill, sluter mina ögon till, fader låter änglar små vakande kring bädden stå – Gode Gud välsigna Elsa, Karin, Ingrid, Elna, Gunnar och Birgit.

Tvätta inne på vintern och ute på sommaren, det vita skulle "bykas" på dvs. hälla het lutpulvervatten över kläder i ett stort kar och sedan skölja i bäcken som far dämt upp. Så hade ju de flesta på den tiden, det är stor skillnad mot nu.

Jag minns att mamma var glad ändå, hon sjöng ofta för oss barn, när Birgit skulle somna satt vi bredvid

och mamma sjöng Liljan i dalen, det var så många verser på den. Jag har sjungit in kassettband med alla gamla sånger från barndomstiden, så våra barn och barnbarn och barnbarnsbarn ska veta vad vi sjöng.

Jag minns att Elsa och jag var hos tant Augusta (i Frötorp) och sjöng. Bredvid sin häst i gränden – så hon grät, det var en sorglig ”drinkarsång”. Far sjöng för oss – I låga ryttartorpet – men när han sjöng ”Tattaremma” så tyckte inte mamma om det.

Ja det finns så många minnen från barndomen.



Gamla torp, fornminnen med mera

Per Karlsson i Hälleby har ställt samman en diger lista över numera i de flesta fall försvunna torp, fornminnen med mera runt Hälleby, Rånnesta, Rånnestaängen, Hättinge och vid Kilsvägen. Se kartorna på sid 21 och 22.

Hälleby

1. Byalagets stuga
2. Solberga. Sista boende Karl August Karlsson flyttade 1885. Grundstenar saknas
3. Stenkulla. Sista boende Maja-Stina Ersdotter (Halla-Sara) död 1870. Grundstenar finns kvar.
4. Österängen. Stugan revs och flyttades till Hjärsta i Örebro i början på 1900-talet. Grundstenarna finns kvar. Uthusen brann 1985.
5. Källstenstorpet. Sista brukare David Jakobson. Torpet revs 1984. Grundstenar saknas.
6. Anders Perssons torpet. Torpet beläget strax norr om nuvarande Lerslättns boningshus.

Smeden J G Bäcklund bodde där med sin familj. Han var bysmed och resepredikant.

7. Bäcklunds smedja. Smedjan låg väster om vägen vid skogskanten.
8. Vallatorpet. Backstugesittare Per Johan Vall (död 1906) hustrun Britta Maja (död 1917).
9. Sy-Majatorpet. Maria Charlotta var sömmerska. Därav namnet Sy-Maja. Hon dog i mars 1932. Torpet revs 1934 och flyttades till Jonssons, Västerängen. Grundstenar saknas.
10. Bryggjar-Lottas. Lotta var änka efter bryggaren i Närkes Kil. Hon bodde kvar på 1930-talet. Torpet finns kvar.
11. Gravfält med treudd.

Rånnesta

12. Viktora torpet: Odling. Grundstenar saknas
13. Anners-Ors torpet. Anders Olsson var backsugesittare och hade understöd från socken. Grundstenar saknas
14. Hössikebacken. Det sades att det spökade

där.

- 15. Kafé Svanen
- 16. Utsiktsplats ruin
- 17. Fågeltorn

Rånnestaängen

- 18. Varggrop. Delvis igenfylld.
- 19. Fredrikatorpet. Sista boende änkan efter Fredrik Eliasson. Grundstenar saknas.
- 20. Ringholm-Moras torp. Vid takpannefabriken. Revs 1968 och flyttades till Viby. Grundstenar saknas.

Hättinge

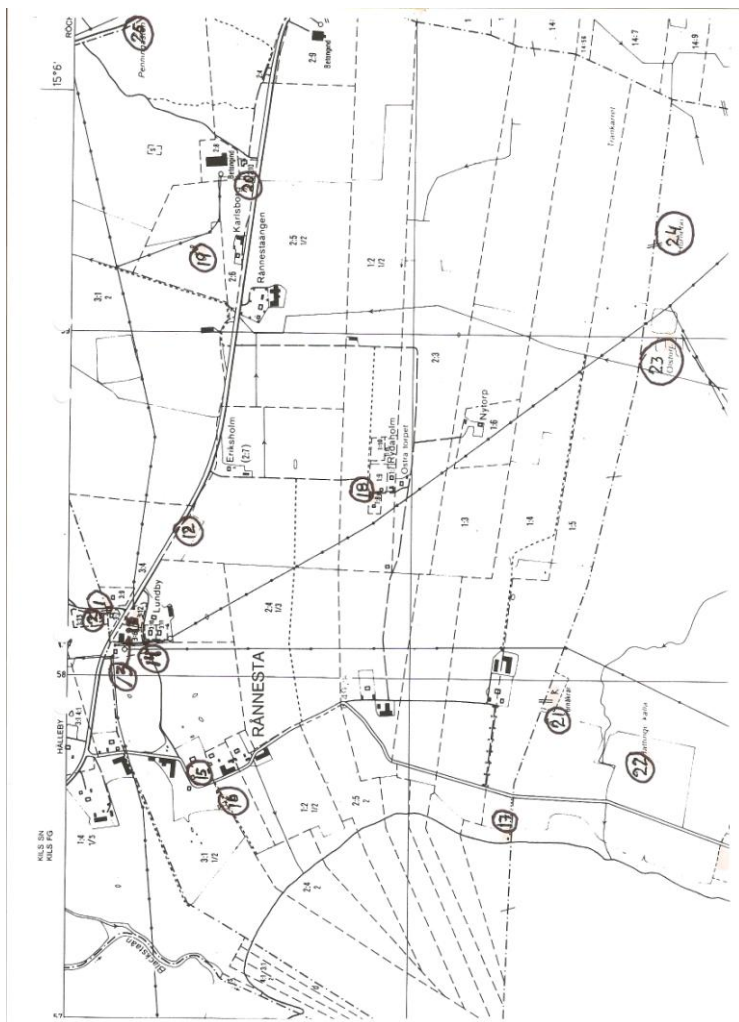
- 21. Fornåkrar. Daterade enligt Kol 14 metoden till 1300-talet. Har digerdöden satt sina spår?
- 22. Hättinge källa. Hit gick folk midsommarnatten för att dricka brunn.

- 23. Olstorp. Var bebott i början på 1900-talet.
- 24. Hörnebo. En hel familj döda i TBC. Åkrarna planterades med skog på 1880-talet.

Kilsvägen

- 25. Penningstenen. Enligt sägen gömde Lasse-Maja pengar här.
- 26. Milsten.





Se sid 17 – 20 om Torpgrunder mm.

Krigsåren 1939 – 1945

Det var oro i världen. Sverige förstärkte försvarsberedskapen och mobiliseringen. Även vi i Kils socken blev berörda. Majken Holm (g. Möller) från Hillerstorp, Anna-Greta Pettersson (g. Johansson) från Prästtorp och Rolf Karlsson från Daltorp berättar.

Landsstormen

Jag var 15 år och minns hur det var, säger Majken. Landstormen, kallade in min pappa till Sannahed.



Landsstormen. Karl Holm, Hillerstorp andra från vänster i första raden.

Min bror gjorde rekryten. Det blev morfar och jag som fick ta ansvaret för djuren i ladugården. Vi hade mörkläggningsgardiner. Inget ljus fick synas.

Krigstidsnämnden

Krigstidsnämnden inrättades och de hade sina sammanträden i kommunalrummet i Klockargården. Tore Persson ansvarade för utdelningen av ransoneringskorten på nästan alla livsmedel och även textilier.



Det tillsattes kontrollanter som fick i uppgift att räkna hur mycket djur man hade. John Petersson i Prästtorp och Edvin Fernström i Billinge var kontrollan-

terna. Vi hade modersuggor så det blev mycket att räkna. När man behövde slakta en gris eller kalv fick vi söka licens hos Krigstidsnämnden. Där klipp-te Tore kuponger. Men visst kunde det bli "felräk-ning" ibland och då slank det med en extra gris i slakten.

Höga militärer från I 3 i Örebro kom och bestämde att Högkvarterets expedition med övernattnin skul-le inrättas i mitt hem. Så till den stora invaderingen. Officerarna flyttade in med sin stab. Vi fick flytta upp på övervåningen till morfar.

Kokvagnarna placerades på ladugårdsbacken. Hästarna fick stå på logen och fick äta hö direkt från

ladan. Hästskötarna fick ligga i tält. När morfar och jag på morgonen skulle utfodra korna och mjölka var hela foderbordet fullt med mannar som låg i höet. Det var väl värmen som lockade. Ute var det 28 – 30° kallt och mer ändå ibland. Men vi fick hjälp med mockningen. Så förblev det tills dom gav sig av. När vi kom in för att äta frukost var köket fullt med mannar som var där för att värma sig. Staben passade upp med bäddning, mat och kaffe. När det var som kallast satt officerarna inne och spelade kort och nubbade.



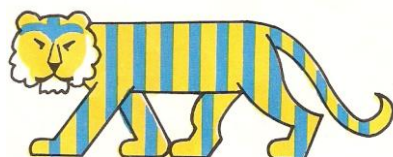
Det var nog inte lätt för kockarna när allt var fruset. En dag kom de in med en slaktad stelfrusen kviga i köket. Den fick tina så att den gick att stycka. Det stod kalops på menyn. Skogen var full av militärer som övade krig och var hungriga.

Även i mitt hem var officerare inhysta, så de fick tränga ihop sig i köket, berättar Anna-Greta. Hästar på logen och skötarna låg i ladugården. Min pappa höll på att få en man på högaffeln när han hämtade hö i ladan. Mannen hade krupit ner så han inte syn-tes.

En dag kom pappa med en hel falukorvsring runt armen. Den låg i snön. Mat var det inte brist på.

Matförråd på logen

I mitt hem var det matförråd på logen säger Rolf. Den kördes ut med gengasbilar. Ostyckade kvigor, potatis, korv och bröd i 25 – 30° kyla. Därifrån fick kockarna hämta. I skogarna runt Prästtorp och Lööpern var det fullt med tält och militärer. I varje stuga kunde de gå in och värma sig och få kaffe.



EN SVENSK TIGER

Majken säger, jag minns inte hur länge övningen pågick. Fjorton dagar säger Anna-Greta. Dessa öv-

ningar pågick i våra skogar hela fyrtiotalet. Majken säger, att det nog var en lättnad när de marscherade vidare. Hästarna med kokvagnar och kärror behövdes för tält och grejor. Vad som blev kvar var några baljor med kalops och en klädkorg full med frysta limpor som mamma delade med sig till grannar och gamla gummor och gubbar i småstugorna som så väl behövde.

Repövningar i Kilsbergen

Rolf berättar. Jag skulle göra tre men det blev fem. Jag visste hur jävligt det var att få eld i de där kaminnerna. Jag tog med mig törveds stubbar i ryggsäcken. De andra sa att jag var rubbad som bar på stubbar. Vi spänta upp dem och varmt blev det. Sen sa de andra att han var nog inte så dum som vi trodde.

- Landstormen var en tidigare motsvarighet till Hemvärnet.
- Rekryten var det som numera kallas värnplikten.
- I 3 var ett Infanteri regemente i Örebro
- Törved – tallved som drabbats av ett virus och därför är fylld av brännbar olja

Johan Wahlfisk kyrkoherde i Kil 1883-1921

Arne Carlsson har skrivit följande långa berättelse om prosten Johan Wahlfisk.

Wahlfisk föddes 15 februari 1842 och dog den 1 juni 1921. Han var soldattorparson från Asker. Wahlfisk tog studentexamen. i Uppsala 1863, teoretisk-teologisk examen 1866, praktisk teologisk examen 1867 och blev teologie. doktor 1897. Han blev prästvigd 1867. Han tjänstgjorde som adjunkt i Eskilstuna 1867.

Under sina första år som prästman var han också verksam i Örebro där han biträdde den då 84-årige prosten Gumaelius.

Han blev kontraktsprost i Glanshammars kontrakt 1889. Två gånger blev Wahlfisk utsedd till domprost i Strängnäs men båda gångerna hade kungl. majt. i enlighet med biskopen utnämnt en annan.

Av utmärkelser som Wahlfisk innehade kan nämnas kommendörskranchen i andliga ståndet av Vasaorden och riddartecknet av Nordstjärneorden.



Wahlfisk blev 1882 vald till koherde i Kil och Gräve församlingar men tillträdde 1883.

Prosten var känd långt utom hemtraktens gränser för sitt kyrko- och kyrkohistoriska författarskap.

Wahlfisk var också framstående fornforskare och vice ordförande i länets fornminnes-

förening, styrelseledamot i Örebro läns museum, styrelseledamot för Hålahults sanatorium, kommunalfullmäktige i Kil, ledamot i taxeringsnämnden i Kils kommun i 35 år men också åtskilliga andra uppdrag inom och utom den egna församlingen.

När Wahlfisk tillträdde tjänsten som kyrkoherde i Kil och Gräve låg dåvarande prästgården där det nu är kyrkogård söder om Klockhammarsvägen. Denna byggnad var uppförd 1619.

Nu behövde inte Wahlfisk bo kvar där så många år för 1885 hade man efter många stormiga samman-

träden beslutat att ny prästgård skulle uppföras. Motståndet mot byggandet var mycket stort. Grävebor sade att de hade hört att Kilsbor var envisa men det här var värre än de kunde tro. Byggnadskostnaden var 13.800 kronor men då fick Wahlfisk själv stå för en del av kostnaden, bland annat skaffade han flera hundra lass jord och lät plantera åtskilliga fruktträd. Linden på gårdsplanen sattes 1891.

Troligen och mycket lämpligt var ju att prästgården blev klar för inflyttning 1887 för den 6 september detta år stod bröllopet mellan soldattorparsonen och kyrkoherden Wahlfisk i Stafsinge kyrka, Den tillkommande var Sofia Christine Julie Wilhelmina Louise Chalotte Lilliehöök.



1888 föddes sonen Karl-Johan. 1890 dottern Dagmar och 1891 dottern Elin

Det verkade som Wahlfisk kunde se in i framtiden för när fru Wahlfisk och lilla dottern Dagmar en gång skulle resa till Sofias hem i Halland och Wahlfisk tog farväl sade han - ja adjö med dig Dagmar för nu får jag nog aldrig se dig mer och det stämde. Lilla 7-åriga Dagmar avled hastigt hos sina morföräldrar och ligger begravd på Stafsinge kyrkogård.

Sonen Karl-Johan gick inte i faderns fotspår, efter studier i läroverket i Örebro kom han ut som bokhållare på några platser, bland annat vid Bärsta gård

där han också träffade sin tillkommande. Men Karl-Johan ville till de så kallade modernäringen och de inköpte en gård i Knista, han var en driftig lantbrukare och hade också ett annat intresse och det var språk. Karl-Johan behärskade sju språk.

På initiativ av Wahlfisk och inte långt efter Örebro gjorde 1888 telefonen sitt intag i en del Kilshem, till en början anslöt sig sex abonnenter, Didrich på Frösvidal, Bergman på Elgesta, arrendator Larsson på Kils prästgård, handlare C E Eriksson, prosten Wahlfisk och handlare Sjögren som också blev ansvarig för stationen.

Tornet på Kils kyrka

Tornet på Kils kyrka: uppfördes 1780 och ersatte då en klockstapel som låg nordväst om kyrkan och var 45 alnar hög (27m) När tornet byggdes mäktade inte församlingen med att också uppföra en spira men 1898 satte Wahlfisk igång insamling av medel till en sådan. Största bidragsgivaren var grosshandlare Anderson i Hällby med 5000 kronor. Det imponerande arbetet utfördes av T. A. Hjort från Eskilstuna och hans medhjälpare för en kostnad av 9 – 10000 kronor. Invigningen skedde 1909 och efter högtidligheten inne i kyrkan samlades de närvarande på kyrkogården och åhörde kyrkokörens sång från tornet.

Södra kyrkogården

Den södra kyrkogården invigdes 1913 och i dess sydvästra del iordningställdes omkring 1930 en särskild plats för avlidna patienter vid Hålahults sanatorium. En del av dessa patienter var kanske långväga från.

Deras anhöriga kunde kanske inte av ekonomiska eller andra orsaker frakta hem kvarlevorna. Dessa fick ett sista vilorum här på Kils kyrkogård, långt bort från sin hembyggd.

Det var många stora saker som hände under Wahlfisk tid, förutom ingången äktenskap, ny prästgård, kyrkspira, telefonförbindelse, utvidgad kyrkogård m.m.

Prosten Wahlfisk var en mäktig man och kunde ibland säga ifrån i skarpa ordalag. T.ex. vid en kyrkostämma 1886 höll han till Kils husbönder ett förmaningstal i vilket han uppmanade de närvarande att efterse vissa som av ungdomligt övermod och oförstånd kunna ställa till med. Kils husbönder bör motverka samt var och en uppmana sitt folk att hålla sig stilla och lugnt. Denna förmaning gjord efter klagomål från skilda håll till prosten om oväsen på vägarna inom socknen. Ibland kunde Julottebesökarna få sig en liten avbasning. I dag kommer Ni men annars är Ni inte så flitiga besökare.

Vid sina nattliga resor med hästskjuts var Wahlfisk

utrustad med pistol men den behövde nog aldrig komma till användning.

När Wahlfisk ringde och begärde Örebro och telefonisten svarade - det är upptaget till Örebro fick hon till svar. "Jag är Prosten Wahlfisk och jag skall fram"

Handlare Eriksson och Wahlfisk var inte så bra överens i vissa saker, det var egentligen bara vartannat år de var riktiga vänner för då tog de tillsammans hem en tunna vin från Frankrike.



I en bok som utkom i början av 1900-talet skrev Wahlfisk ungefär följande:

Från de ovan Lockhyttan liggande höjderna, Hammarbodalingpa och Rusakulan ha vi en vidsträckt utsikt åt norr och nordväst, långt in i Linde, Järnbås och Hjulsjöbergslag- en storslagen ram av fjärrblå berg och skogsåsar till många mils utsträckning. Från vilken av de många bergstopparna man än vill välja har man i den väldiga panorama härliga utsikter.

Från Blankhultshöjden kan man i klart väder skåda mer än 20 kyrkor, till och med Arboga landsförsam-

lings kyrkas torn var synlig innan den högresta spiran nedstörtade.

Men det var och är inte alla förunnat att ha en så bra syn som Prosten Wahlfisk, trots att han nådde en ålder av 79 år använde han inte glasögon.

Ännu vid den höga åldern av 75 år åkte Wahlfisk skridskor på dammen vid Kils mejeri.

I början av 1900-talet höll Kils fosterländska förening och Kils skytteförening tillsammans, så kallade. årsfester där protokoll anger att högtidstalet hölls av den skytteintresserade Prosten Wahlfisk och så framfördes sång av Kils manskör.

Kuska-Janne

I regel hade familjen två biträden och en kusk i sin tjänst. År 1910 tillträdde en Jansson i prostens tjänst, naturligtvis alltid kallad - Kuska Janne. Denne hade att med häst och vagn eller släde skjutsa Wahlfisk till sina olika förrättningar inom församlingarna men också till andra platser t.ex. till Örebro och sällskapet Concordias sammankomster och fester hos landshövdingen å Örebro slott.

Kuska Jannes bostad var i huset Sodom som låg efter Klockhammarsvägen öster om församlingshemmets parkering.

Jannes lön torde vara låg men han blev ihågkommen i prostens testamente.

Efter Wahlfisks frånfälle fick Janne tjänst som kusk och chaufför vid Garphyttans sanatorium.

En sen vinterkväll när prostens varit på en förrättning och själv körde hästen kom han för nära kanten av Vallby bron som då saknade räcke, släden stälpte och Wahlfisk hamnade i vattnet och ropade på hjälp. Bergman var den som först kom fram. Till honom skrek prostens, jag är Wahlfisk. Bergman svarade, att det finns fisk i ån har jag hört men inte att det finns valar.

Under sommaren eller hösten besökte prostens ibland Västkusten. En gång ringde han till hemmet i Kil och uppmanade en av de anställda. Klipp utav en bukett Kungsliljor som växer vid västra gaveln och sänd dem till mig här i Strömstad.

En annan gång blev hon tillsagd. - Giv åt fröknarna Dreborg bär och frukt från trädgården.

Den som fick dessa uppdrag hette Frida Jakobson och fröknarna Dreborg var lärare och poststationsföreståndare i Kil.

Inte så långt före sin bortgång hade prostens varit på besök på Kungliga slottet och det var inte första gången. Nästan årligen var han inbjuden dit.

En gång han kom dit och en kammarherre kom och tog emot och presenterade sig: Haij och prosten svarade Wahlfisk då utbrast kammarherren spontant. " Hut herre:" Han trodde att prosten på något vis drev med honom men efter att ha gått igenom besökslistan kom han och beklagade sitt uppförande och både prosten och kammarherren skratade gott åt det egendomliga namnsammanträffandet.

Vid 79 års ålder och som kyrkoherde i Kil och Gräve församlingar i 39 år slutade Johan Wahlfisk sin jordvandring natten till den 1 juni 1921 Dödsorsak var hjärtförlamning.

Någon pensionering var det väl på denna tid inte tal om och sin sista predikan höll han kort före sin bortgång.

Mycket hade Wahlfisk skrivet och författat under sitt långa liv, de sista orden han skrev var i avskedsbrevet till sonen Karl Johan den 30 maj 1921. det låg på skrivbordet och blev aldrig postat.



Dikt av okänd författare

*Allas far är bonden än,
än i denna dagen.
Le ej, ty du har, min vän
bondens bröd i magen,
bondens ull uti din rock:
därför lagom, lagom pock!
Se i honom glader,
dina fäders fader.*

Adolfssons smedja i Norrbacka



Det var Adolfsson som tillverkade järnräcken till kyrkans trappa i öster. På smedjans plats byggde Lenart Bodin sitt garage.

Edvin berättar om skidåkning

En kväll för länge sedan kom Edvin Isaksson och berättade minnen. Edvin finns sorgligt nog inte bland oss längre.

Vi åkte mycket skidor. Man kunde åka över gårdsgårdarna. Vi var många ungar. Skidor till alla var en kostsam historia. Farsan beställde av Göthbergs., Ragnar o Gunnar var snickare. De hade maskiner, hyvlar och såg osv. Farsan beställde tre - fyra par i stöten. Det började väl med en rak bräda sen skulle det vara bättre. De blev raka på en fjorton dagar. Man vallade på hösten. Om man kom ihåg. Vi vallade med trätjära över öppen eld. Skidvallningen med trätjära gick bra.

Det hände olyckor och ibland gick en skida av. Ovanpå hönshuset fanns en massa skidor. Både hela och trasiga. Om en skida gick av så gick man dit och tog en ny skida. Det var inte så noga om det var samma par bara man fick några som var ungefär lika.

Det var ett gärde mellan mossen och den odlade marken var det dyåkrar. Det var nån sorts dymark. Det var bara Lundströms häst som kunde gå på de där dyåkrarna. Han gick med brädlappar på hovar-na. Det var dike där vid dyåkern. Det var fin, fin

backe ner. Jag friskade på ner. Dikessvackan syntes inte så jag for rätt i diket. Bägge skidorna gick av. Sen fick man gå hem och leta på hönshusvinden.

Då och då kom folk som var experter på att åka skidor. En gång såg jag att det kom någon i en himla fart. Han kroka i min skida och vi stod på öronen båda två. Min skida gick av. Han var hygglig och tog upp 2 kronor. Han skulle betala skidan. Jag tyckte att det kan jag ju inte få en skida för. Ja låt bli då, sa han och åkte vidare.



Vi hade en hoppbacke också. Man hade aldrig sett en hoppbacke i verkligheten. Det skulle vara en backe med ett gupp. Det blev en grop som bara blev större och större. Där hölls vi mycket och hoppade. På den tiden var det skare så man kunde åka skidor, gå och åka spark på skaren.

När det var månsken blev det alldeles blått. Det var fint med skaren. Sen när man gav sig ut för långt, på våren när solen sken då höll inte skaren och man sjönk ner till knäna. Ibland när det blev tövader. På vintern när det gick att åka skidor var det gesvint att ta sig till skolan. Sen när man skulle hem och det lödde ve...(fastnade på skidorna), vad trött en blev innan man kom hem. Sen kom vi på att man kunde snyta en bit stearin och stryka på men det blev så bakhalt så uj, uj, uj.



Dikt av Erik Bodin

Jag vill vandra uti Kilsbergen
jag vill vandra till sol går upp
jag vill lyssna till slagan på logen
från de gamla och grånande torp
jag vi lyssna till den gamla finnen
som med möda och svett har bröt mark
och när mjölet det tröt uti bingen
han ofta fick blanda med bark.

Och de gamla för mej har berättat
om fattigdom, sjukdom och nöd
att stigman och rövare härjat
det var strider på liv och död
men när veckan var slut nog man vandra
tillsammans i kvällssolens glans
från Boxboda, Getingdalen och Blankhult
till Tomasboda där det var dans.

Och när månen går upp över sjön
vill jag vandra till Tallemajas torp
jag vill gå på den urgamla stigen
för att drömma om tider som gått
jag vill känna den ljuvliga röken
från milan där kolaren går vakt
kanske skogarån knackar på dörren
ifall milan slår eld nu i natt.

Över myrar och kärr över åsar
syns de stigar, trampats nöts
överallt syns igenvuxna åkrar
och torp där man levat och dött
de människor som här en gång levde
de umgicks var dag med varann
för det fanns inga bilar och tv
eller resor till främmande land.

Kils Hembygdsförening 2008

2008 blev ett märkesår för hembygdsföreningen.
Efter diskussioner som togs sin början redan under
2007, beslöt ett extra medlemsmöte i maj att före-

ningen tacksamt mottog möjligheten att nyttja Lilla Gården i Frötorp som hembygdsgård för Kils Hembygdsförening. Lilla Gården kommer framgent att ägas av Bo och Inger Sundström i Frötorp men föreningen får nyttja alla byggnader för hembygdsverksamheten.

Under hösten har ett arbetslag bestående av Roland, Karl-Åke, Gunnar, Lasse, Ewert, Alf m.fl. samlats varje onsdag för att ställa gården i ordning. Gården har röjts från träd och buskar, alla byggnader har städats ur, taktegel har rättats till med mera. Till våren hoppas vi kunna exponera våra samlade allmogesaker i ett gårdsmuseum och fortsätta upprustningen av gården.



Övriga föreningsaktiviteter under året.

Bakdag i Bagarstugan i april.

Öppet hus i Lilla Gården i april

Bakluckeloppis i maj.

Besök i Sannahed i Augusti

Välbesökt Höstmöte i November. Åke Mossberg visade bilder och berättade om bergslagen.

Kjell Möller Ordförande Kils Hembygdsförening

Forntid och Nutid möts



Lilla Gården Kils Hembygdsgrd

Bli medlem i hembygdsföreningen:

Medlemsavgift i föreningen är 100 kr, familjeavgift 150 kr

Postgiro 172661-1

Besök vår hemsida

<http://www.narkeskilshembygdsforening.se>